

...du skiftar ordens garn...

Goteborgs universitet
i samarbete med Svenska Visakademien och Folkuniversitetet
Jonsereds herrgård den 14 december 2006

Får jag lov?

Under denna devis delgav Dagens Nyheter egensinnige musikkritiker *Martin Nyström* sina tankegångar kring duetten i Evert Taubes visor. Nu blev det mycket mer än så: genom ett personligt tilltal beskrev han sitt möte med Taubes värld som något paradiskt och talade om vikten av att nya generationer får möjlighet att upptäcka Taube för första gången. Utifrån ett resonemang kring hopningar - klungor av substantiv (ett språkligt begrepp som möttes med förvånade leenden från bl.a. litteraturvetaren Lars Lönnroth och Lars-Gunnar Andersson, sakkunnig i P1:s Språket) - utvecklade han sin syn på en taubesk estetik där han menade att Taube vill ta bort klyftan mellan det betecknande och det betecknade. Med utgångspunkt i *Vals på Ångön* beskrev han hur poeten klär av sig allt och stiger ner i den spegelblanka ytan för att bli ett med naturen. Då kommer sprickan i paradiset.... – Johanssons tjur!

Evert Taubes knep att på detta sätt slänga in något oväntat - ibland prosaiskt när poesin riskerar att bli för svulstig - kom också att bli ett av ämnena vid den efterföljande diskussionen.

Briggen Blue Bird av Hull, av Nyström kallad den centrala dikten i förståelsen av Evert Taube, blev språngbrädan in i världen av duetter. "Du kan lita på far" och "Min mamma brukade sjunga *Havsörnsvals* på sängkanten", citerade och deklarerade Nyström med freudiansk inlevelse när han beskrev Taubes rädslor. Vi fick sedan avnjuta den magnifika versionen av *Havsörnsvals* från den nya CD-boxen och slussades vidare mot *Dansen på Sunnanö*, *Maj på Malö* och andra duetter.

"Vem är kavaljeren?", frågade Nyström retoriskt och gjorde en jämförelse med operan. Den taubeska kavaljeren - inte fadern, inte älskaren - motsvaras i operan av barytonen: "ett mellanting". Martin Nyström menade att Shakespeares *Romeo och Julia* utgjorde förebild för kärleksparen i Taubes diktning: "ett paradiskt kärlekssamtal som går runt, runt och inte kräver några svar....Vem begär ett svar när man säger: jag älskar dig?" I en utveckling av temat beskrev han vidare hur det auktoritära ställs mot det paradiska, och med exempel från *Apollon ombord* från 1926 illustrerades detta i den svärmiska duetten mellan Claes och Rose-Marie när deras excesser avbryts av kommandoropet "Hissa flaggan!!!!!!!" följt av åtta utropstecken.

Martin Nyströms fria förhållningssätt skapade en mycket fin atmosfär kring de fortsatta samtalen under dagen. "Varför låter det likadant om Taube?" frågade han sig. "Det handlar om narcissismen i hans texter", blev ett av svaren. "Det var därför Evert Taube inte lyckades i romanform. Alla ställen han kommer till är 'den stora återkomsten'..."

"Ett sätt att vara" i språket

Lena Ulrika Rudeke, doktorand i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet och en av de mer framträdande i kulturdebatten i västsverige, är bekant för ledamöterna i Svenska Visakademien då hon i ABF:s regi var medarrangör av seminariet "Den politiska visan" på Folkets Hus i Göteborg. Hon har specialiserat sig på Evert Taubes tidiga prosa där hon bl.a. gjort djupdykning i nyckelromanen *Mina damer och herrar. Ur välborne herr Arvid Joachim Stracks anteckningar*.

Hennes tankegångar är inte alltid lätta att följa men den som vill få nya infallsvinklar kring författarskap och litteratur får mångfaldigt tillbaka. Rudeke berättade om vänskapen mellan Martin Koch och Evert Taube (de blev ju sedermera också ovänner). Det var Koch som intresserade Bonniers förlag för att ge ut Taube. Rudeke läste ur Kochs recension: "Herr Taubes stil är överraskande god. Hans språk enkelt och klart, och i de flesta historierna får man ett intryck av det självupplevdas vederhäftighet." Kommentaren om det självupplevda fann Rudeke intressant om än inte särskilt överraskande då ju även Koch omsatte och synliggjorde det självupplevda i sitt skrivande, något som de facto utgjorde en av Taubes inspirationskällor och som han låter komma till uttryck i "*Mina damer och herrar*".

En av Rudekes teser var att Evert Taube använder språket som ett instrument för att förstärka känslan av närvaro. Han vill övertyga om att han är på plats. Detta illustrerades av ett uppläst avsnitt ur ovan nämnda bok: "Medan jag skriver detta sjunger en mandolin i trädgården intill."

Rudekes analysteknik var femfingrad: 1. Återbruk - 2. Om skrivande - 3. Språkstil - 4. Positionera som konst - 5. Liv och skrift som sammanfaller. I samband med detta läste hon ur Arne Melbergs

bok *Resa och skriva – en guide till den moderna reselitteraturen*. Melberg konstaterar i sin bok att presens och direkt anföring är den självframställande reselitteraturens vanligaste litterära grepp.

Rudeke citerade sedan Taube: ”Jag eftersträvar inte ett sätt att skriva – jag eftersträvar ett sätt att vara.” Detta citat gav upphov till förnyad diskussion kring Martin Nyströms tes om borttagandet av klyftan mellan det betecknande och det betecknade. För den som läst Mikael Timms biografi *Evert Taube – livet som konst, konsten som liv* och huvudpersonens egen roll i sitt iscensatta skådespel var resonemanget bekant. Nyström hade tidigare beskrivit Taubes teknik som ”ett försök att lägga sig i en buske och försöka bli det man skrivit”. Detta vidareutvecklades/inverterades nu av Rudeke som lade till ännu en infallsvinkel av den självbiografiska dimensionen och det självupplevda: ”att lägga sig i en buske och skriva ifrån den, för att sedan försöka bli något annat än vad man skrivit.”

Evert Taube har själv kallat sig en lindansare, en akrobat med språket. Riktigt spännande blev det när Rudeke plockade fram två brev från 1920-talet skrivna till Albert Engström *samma dag*. Uppenbarligen har Engström fått tillgång till ett romanmanus och i samband med detta levererat viss kritik till Taube. Taube skriver sina båda brev, det ena som om han tagit del av Engströms kritik och skall till att återvända till sitt manus för ytterligare bearbetning, det andra som att han redan har gjort denna bearbetning. De båda breven kom att rikta uppmärksamheten mot den tidpunkt under dagen då bearbetningen av romanmanuset utfördes. Skillnaden mellan breven består i första hand av tempusförändringar. Detta gav lyssnaren/läsaren en unik möjlighet att tjuvtitta in i Taubes språkverkstad och stanna upp tiden för ett ögonblick. Under uppläsandet av brevet visade Rudeke på ett mycket åskådligt sätt medelst handen de ställen som Taube hade ändrat. Dessa var förstås otaliga! Och detta i ett vanligt brev av privat karaktär!

Lena Ulrika Rudeke avslutade sitt föredrag med att läsa ur *Berättelser under ett fikonträd*.

Innan den efterföljande diskussionen fick vi höra **Torbjörn Johansson** sjunga en av Taubes okända saker *Eldare på värmen*, en lång episk berättelse som på sedvanligt johanssonskt manér beledsagades av eget fiolspel. Efter lunchen framförde **Marita Rhedin** och **Olle Edström** tolkningar av *Calle Schewens vals* och *Gammelvals i Roslagen*. Dessutom fick vi höra Olle Edström improvisera en virtuos variation över *Fritiof och Carmencita* på flygeln.

Samverkan eller motverkan

Det mestadels goda förhållandet mellan text och musik hos Evert Taube

Olle Edström, professor vid Musikvetenskapliga institutionen i Göteborg, har ett stort forskningsarbete på gång kring Evert Taubes visor med musiken i centrum. Mycket har ju både berättats och debatterats kring Taubes melodilån: det har talats om ”stulna melodier” på samma sätt som hos Bellman. Edström är nog en av dem i vårt land som vet mest i detta ärende, och han fnyste lätt åt frågan som nu inte stod högst på dagordningen - även om den kom upp. I stället var förhållandet text och musik det huvudsakliga temat. ”Man blir förvånad över vad som sägs om Evert Taubes visor”, sade han med eftertryck och hänvisade till vårt förändrade lyssnande. Det är numera sällan man lyssnar på text och musik koncentrerat. Vad kommer först – texten eller musiken? ”Evert Taube skrev nästan alltid texten först”, slog Edström fast.

Med *Gammelvals i Roslagen* på hexameter och utifrån olika versmått initierade Edström en diskussion kring musikens kontext och begreppet ”att förstå musik”. ”När jag skrev *Calle Schewens vals* var problemet att det fanns så mycket musik att undfly”, citerade han Taube. Påfallande ofta kom Edström under sitt föredrag in på betydelsen av förskjutningar och betoningar av taktdelar, välbekant i *Karl-Alfred och Ellinor*, och i förlängningen hur utformningen av olika arrangemang kan påverka en helhetsbild av ett viskonstverk.

Vi fick ta del av en stor undersökning kring alla Taubes visor, hur uppdelningen i olika genretyper inverkar på ett textligt/tematiskt/affektjämsigt innehåll. Edström hade fått fram följande fördelning:

Bellmanska och andra visor (52 sånger):

Existentiella frågor 17%

Kärlek 20%

Naturskildring 28%

Platser och historik 6%

Sjömanstexter 6%

Social samvaro 25%

Tidsdokument –

Stor bredd & diverse -

Marscher och gånglåtar (30 sånger):

Existentiella frågor -

Kärlek 10%

Naturskildring -

Platser och historik 6%

Sjömanstexter 40%

Social samvaro 27%

Tidsdokument -

Stor bredd & diverse 6%

Vilka slutsatser kan man dra? Undersökningen berör som synes underhållningsmusik och schlager från trettio- och fyrtiotalen, ett annat av Olle Edströms specialområden. Att en vals, polka eller 6/8-takt i sig rymmer välbekanta textliga/innehållsmässiga stereotyper påverkade självklart Evert Taubes val av musik. "Man kunde inte skriva vad som helst till vilken melodityp som helst", påminde Edström; ett faktum som kan tyckas självklart i dessa världsmusikens dagar men som inte togs emot med lika blida öron för bara trettio år sedan. Går man ytterligare trettio år tillbaka blir gränserna ännu skarpare. Evert Taube förhöll sig som den egensinnige konstnär han var självklart friare till sitt material. Edström exemplifierade här med två olika texter till samma melodi: först *Paradisets timma*, en tonsättning med text av Verner von Heidenstam som Taube gjort för praktverket *Svenska ballader och visor*, och sedan *Personligt samtal*, en egen text där musiken transformerats till tretakt.

Olle Edström avslutade med att diskutera textens påverkan på melodilinjen med hjälp av de sista takterna ur *Calle Schewens vals*, där tonerna stiger mot höjden, ett slags tonmåleri man på 1500-talet brukar beteckna som *madrigalismer*. "Hälften av alla Taubes sånger är medvetet gjorda med retoriska förstärkningar", menade Edström. Han motsade sedan sig själv med ett utsnitt från *Vals i gökottan*: "Fjärden ligger blank som ett nybonat golv". Hur borde musiken ha låtit här? Tack och lov bakbinds inte konsten av logikens lagar.

"Och det mesta vi gick va med stenkol och koks"

Om talspråket i Taubes visor

Sölve Ohlander, professor i engelska vid Göteborgs universitet, hade tagit Evert Taubes språkliga credo som ingress till sin framställning: "*Är du poet så lyckla inte med orden*", en text vi nu fick höra. Det är allom bekant hur noggrann Taube var med sina texter. Ohlander påminde om hur poeten ringde tidningen Expressen mitt i natten för att ändra ett kommatecken - men inte i sin egen text utan i en intervju som en av tidningens journalister nyligen gjort...

Nu handlade det om talspråk. Ohlander illustrerade med hjälp av *Balladen om Gustaf Blom från Borås*. Talspråkliga verbformer som "och lasta gasolin" och "där träffa jag i dockan på" jämfördes med "jag smugglade åt honom". När använder Evert Taube de olika varianterna? Det går inte att finna någon konsekvent linje. "Men Taube fjärrar sig ogärna från den naturliga ordföljden", menade Ohlander och gav exempel från ett flertal kända taubevisor som han levandegjorde: "Så här låter det ju när folk pratar med varandra i vardagssammanhang..."

Sölve Ohlander fortsatte att slösa med språkliga exempel - och här måste påminnas om vilken skatt vi har i Taubearkivets originalmanuskript som finns deponerad vid Göteborgs universitet! Under dagen fick vi avnjuta Evert Taubes vackra piktur i ett flertal av text- och musikexemplen hämtade från arkivet.

Slutrim är ju alltid spännande vare sig de är behandlade genialt eller pekoralt. Ett roligt och udda exempel gavs i *Stockholmsmelodi* inspelad vid två olika tillfällen, 1936 och 1960. I den första inspelningen sjunger Evert Taube nämligen "och på Slottet sänker vakten flaggan" - tjugofyra år senare lät det "och på Slottet vakten flaggan sänker".

Via *Eldarevalsen* - ett mönsterexempel för den som vill studera den folkliga konsten i Taubes språkliga värld, översållad med talspråksformer - gick Ohlander vidare till frågan om man skall sjunga "mig och dig" eller "mej och dej". Självklart olika val här också, men att det borde sjungas "Rospiggen spritter i mig" respektive "Rosa jag älskar dig" med tanke på motstående rim var alla överens om. Då fick vi förstås exempel på att Evert själv sjöng "Rospiggen spritter i mej"!

Dialektala inslag i Evert Taubes diktning skulle ensamt kunna fylla ett helt föredrag. ”Å jianemej vad det virvlar och ryker” är ju en bohusrill där poeten lägger in mycket av landskapets dialekt. Själv tolkade han ”som ett sorts mellanting” – men nog borde han på bohuslänska sjungit ”virvlar och ryger”. Med resonemang kring syntax och konstruktionsprinciper avslutade Sölve Ohlander sin framställning. I den efterföljande diskussionen poängterade Lars-Gunnar Andersson paradoxen, att när Evert Taube talade så gjorde han det som om det vore skriftspråk – en kontrast till talspråket.

Innan den avslutande diskussionen framförde **Martin Bagge** sången *Minnet och tystnaden* efter att ha läst Taubes originaldikt från 1920-talet. Gunnar Svensson berättar i sin memoarbok mycket gripande om när han 1971 fick skriva ner Evert Taubes sista tonsättning:

*Med vilken ömhet man kan famna minnen
som, om de kläds i ord, står sorgset blyga
och liksom vädjar milt till våra sinnen
att åter in i tystnaden få smyga.*

*I skaldens vävstol redan händig vorden
du skiftar ordens garn, du blandar färger,
men skytteln trevar vill och garnet snärjer -
du minns, men ack! Var finns de rätta orden?*

De gömt sig i tystnaden.

Vid pennan
Martin Bagge

Fotnot: Olle Edström skriver nu på två olika Taubestudier. Den första, en musikvetenskaplig genomgång på 700 sidor av Taubes ca 200 sånger, utkommer under första halvåret på Göteborgs universitet (Institutionen för kultur, estetik och media). Ett smakprov på innehållet finns i Taubesällskapets två senaste årsböcker. Den andra boken, *Får jag besvära att få veta vad som står i programmet - Taubes sånger och musikaliska liv, en populärvetenskaplig framställning av Taubes musikaliska liv och verk insatt i hans tid*, utkommer 2008.